

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJ TASARIMINDA ‘DOĞAL’ STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEM KAZANMASININ NEDENLERİ

Halil ÖZGÜNER

Yrd. Doç. Dr., SDÜ Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta
Tel: (246) 2113134, Fax: (246) 2371810, e-mail: hozguner@orman.sdu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada tarih boyunca insanların doğaya karşı değişen davranış biçimleri ve davranışlardaki bu değişimlerin peyzaj tasarımı ve uygulamalarına yansımaları araştırılmıştır. Söz konusu davranışların sonucu olarak ortaya çıkan iki zıt stil (klasik stil ve doğal stil) tanımlanmış ve bunların tarihsel gelişimi incelenmiştir. Ayrıca doğal stilin 20. yüzyılda yeniden popüler olmasının nedenleri açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: İnsan – Doğa İlişkileri, Doğal Stil, Klasik Stil, Peyzaj Tarihi

CHANGING ATTITUDES TOWARDS NATURE AND THE REASONS WHY NATURALISTIC LANDSCAPES BECAME IMPORTANT IN THE 20th CENTURY

ABSTRACT

This study investigated changing attitudes of people towards nature and their influences on landscape design and practices through history. Formal and naturalistic styles, which appeared as a result of these changing attitudes towards nature, were described and their historical developments were investigated. The reasons why naturalistic landscapes became important in the 20th Century were also explored.

Keywords: People – Nature Relationships, Naturalistic Style, Formal Style, Landscape History

1. GİRİŞ

Doğa başlangıçtan bu yana güzel sanatlara, edebiyata ve şiirlere ilham kaynağı olmuş, insan-doğa arasındaki ilişkilerdeki değişimler peyzaj tasarım stillerini de doğrudan etkilemiştir. ‘Formalite’ ve ‘natüralizm’ peyzaj tasarımı ve uygulamalarında ‘formal’ ve ‘doğal’ stillerin ortaya çıkmasına sebep olan iki zıt ekol olup tarih boyunca insan ihtiyaçlarının ve insanların çevreye karşı davranışlarının göstergeleri olmuştur. İnsanların doğaya karşı davranışlarındaki değişimler sonucu 20. Yüzyılda doğal stil Avrupa ve Amerika’ da yeniden ön plana çıkmış

ve peyzaj tasarım ve uygulamalarında yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada insan-doğa ilişkilerinin tarihsel gelişimini incelenmiş ve doğal stilin son yüzyılda tekrar önem kazanmasının nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. PEYZAJ STİLLERİ VE ORİJİNLERİ

Başlangıçtan bu yana bahçe ve çevre tasarımında ortaya çıkan değişik stillerin orijinleri 'formalite' ve 'naturalizm' ekollerine dayanmaktadır. Bu iki uç ekolün etkisinde 'klasik stil', 'formal stil' ve bunların karışımlarından oluşan 'kombine stil' olmak üzere başlıca üç ana stil gelişmiş, doğal ve klasik stil belirli aralıklarla bahçe ve çevre düzenlemelerinde ön plana çıkmışlardır.

2.1. Formal Stil

Formal stil yapay elementlerin ve sanatsal yapıların maksimum düzeyde kullanıldığı, geometrik ve üniform çizgilerin baskın ve görünüşte düzenliliğin hakim olduğu, bitkilendirmede bireyselliğin ve egzotik tür kullanımının yaygın, tasarım ve uygulamada insan etki ve kontrolünün maksimum düzeyde olduğu bir stil olarak tanımlanabilir (Özgüner 2001).

Peyzaj tasarımına formal yaklaşımlar inşaat, mühendislik ve tarımsal uygulamaların gerçek bir yansıması olup insanlarda fiziksel çevrede kontrol ve düzenliliğe olan içgüdünün açığa çıkması olarak görülebilir. Formal stil 'domestik' (evcil) ve 'seremonial' (resmi) olmak üzere iki formda İ.Ö. 5000-3000 yılları arasında Mısır, Asur ve İran'da ve Uzakdoğu'da gelişmiştir. Daha sonra gelişmesi Eski Yunan'da Roma'da ve İspanya'dan Hindistan'a kadar İslamiyet'in etkisi altındaki ülkelerde devam etmiştir. Avrupa'da Karanlık Çağ süresince domestik formu şato ve manastırlarda görülmüştür. 15. ve 16. Yüzyıllarda Rönesans'la tüm formlar yeniden keşfedilmiştir. Hollanda ve İngiltere'de 'evcil' (domestic), İtalya'da 'elaborate' (gösterişli), Fransa'da 'assertive' (iddialı) biçimleriyle tekrar ortaya çıkmış (Manning 1991), 17 ve 18. Yüzyıllarda Avrupa'da aristokrat sınıfın hakimiyeti süresince 'barok' tarzı olarak en parlak dönemini yaşamıştır. Paris yakınlarındaki Versailles Sarayı'nın bahçesi bu tarzının günümüzde mevcut en tipik örneklerinden biridir. Kısa bir aradan sonra bu stilin tüm formları 19. Yüzyıl tasarımlarında tekrar ortaya çıkmıştır. Günümüzde özellikle bireysel tercihlerin yansıması olarak şehirlerin kenar mahallelerindeki tek ev ve villalarda, halkın tercihlerinin yansıması olarak da şehir meydan ve parklarında yeniden kendini göstermektedir.

2.2. Doğal Stil

Doğal stilde türlerin çeşitliliği, bitki topluluklarında yapısal karmaşıklık, üniform yapının yokluğu, doğal elementlerin, özellikle doğal

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJTASARIMINDA ‘DOĞAL’ STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEMKAZANMASININ NEDENLERİ

türlerin maksimum, yapay elementlerin ve egzotik türlerin minimum kullanımı söz konusu olup tasarım ve uygulamada insan etkisi ve kontrolü minimum düzeydedir (Özgüner 2001).

İnsan ve doğa arasındaki ahenk ile kendini gösteren doğal yaklaşımların temeli geçmişteki kırsal yaşam stiline olan özleme dayanır. Bu tür yaklaşımlar çevre üzerindeki kontrol ve düzenin kaybolmasından, sanatsal yapıların azalması ve rasgeleliğin ön plana çıkmasına ve hatta doğa üzerindeki kontrolün tamamen ortadan kalkmasına kadar uzanan bir çizgide cereyan eder. Doğal stillerin ortaya çıkış kaynağı olan ‘natüralizm’ ekolü ilk olarak ‘kutsal koruluklar’ olarak klasik ‘pagan’ zamanında ve şiirsel ifadeler olarak Eski İran’da ortaya çıkmış, daha sonra İslamiyet’in etkisi altındaki ülkelerde, bağımsız olarak Çin’de ve ayrıca Ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde parçalar halinde Avrupa’da görülmüştür (Manning 1991). 18. Yüzyıl İngiltere’inde artistik ve entelektüel keşifler olarak çok hızlı bir gelişme gösteren ekol Avrupa kültüründeki Romantik hareketin gelişini adeta önceden ilan etmiştir (Crowe 1994). Natüralizm aristokratik geometriyi Avrupa’dan kaldırmış ve daha sonra 19. Yüzyılda Avrupa şehirlerinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Akım 19. Yüzyılda parklarda ‘romantik doğa’ ve bahçelerde ‘spesifikleşmiş bitkilendirme’ olarak iki formda gözükümüştür.

3. İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Başlangıçtan bu yana insan - doğa ilişkilerinde sürekli değişimler olmakla birlikte bu ilişkiler aşağıda açıklanacağı üzere genel olarak üç aşamada cereyan etmiştir. Bu temel aşamalar peyzaj stillerinde de değişimleri beraberinde getirmiştir fakat bu değişimler zaman içinde ve yavaş olduğu için bunların ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiğini tam olarak söylemek zordur. Asıl önemli olan bazı güncel değişimlerin geçmiştekinden çok farklı olmadıklarıdır.

3.1. Vahşi Doğa

Onsekizinci Yüzyıla kadar insanların doğaya pek iyi gözle baktıkları söylenemez. İlk şehirler genellikle tapınakların ve diğer dini yapıtların etrafında kurulmuş olup düzenliliği, mükemmelliği, ve güvenliliği temsil etmiştir (Tuan 1974). Doğa düzensizliği ve korkuyu temsil ettiğinden sürekli kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Zamanın filozofları ideal olarak doğanın informal değil geometrik formda olması gerektiğine inanmaktaydılar (Preece 1991). Onsekizinci Yüzyıl öncesinde dağlar uzak, yaklaşılması zor ve vahşi hayvanların, kötü yolların ve kötü hava koşullarının bulunduğu tehlikeli yerler olarak algılanmıştır. Örneğin günümüzde İngiltere’de çok popüler bir milli park olan Lake District National Park 18. Yüzyılın başlarında Daniel Defoe adında zamanın ünlü

bir yazarı tarafından gördüğü en vahşi ve korkunç yer olarak nitelendirilmiştir (Nicholson-Lord 1987).

Ormanlarda başlangıçta vahşi ve barınılmaz olarak görülmüş ve bakım ve kontrol altında olmayan ormanlar insanlığın gelişiminin önünde bir engel olarak algılanmıştır. İnsanlığın gelişimi ormanların ve ağaçların yok edilmesine yol açarken bu gelişmeler ve toprağın işlenmesi medeniyetin bir zaferi olarak görülmüştür (Thomas 1983). Simetri düzenlilik ve formal çizgiler ziraatın vazgeçilmez özelliği olarak algılanmış ve insanların üretim ve doğa arasındaki ayrılığı göstermesinin bir yolu olmuştur.

Onaltıncı ve 17. Yüzyıllarda ağaçlar yaygın olarak insan kontrolü altına alınmaya başlanmış, bahçıvanlar ağaçları budayarak ve dallarını keserek onlara şekiller vermeye çalışmışlardır. Bu uygulamaların faydalanma yönlü sebeplerinin yanında ağaçları bir düzen ve kontrol altında tutma isteği de rol oynamıştır (Thomas 1983). Onyedinci Yüzyılda iki yanı ağaçlı yollar ve avlular aristokrasinin sembolü olmuş ve yaygın olarak kullanılmıştır. Bahçe sanatında formal stiller özellikle Fransız barok tarzı da bu yüzyılda moda haline gelmiş, varlıklı kesim bahçelerini bu stile uygun olarak düzenlemişlerdir. Bütün bunlar insanoğlunun kendini doğadan soyutlamasının yansıması ve insan zekasının ürünleri olarak görülmüştür (Preece 1991).

3.2. Güzel Doğa

Onyedinci Yüzyılın sonlarına doğru insanların dağlara ve vahşi doğaya karşı tavırları değişmeye başlamıştır. Önceleri pek hoşlanılmayan dağlar temiz havası ve güzel manzaralarından dolayı hayran olunmaya başlanmıştır. Tarım arazilerinin yayılması sonucu doğa evcilleştirilmiş ve doğa artık insanlık için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Doğaya karşı insanların davranışı değişmiş ve güzellik sadece kontrol altına alınmış çevrede değil vahşi doğada da görülmeye başlanmıştır (Appleton 1975).

Doğayı güzel bulan bu yeni akıma sebep olarak 18. Yüzyılda ulaşım alınındaki gelişmeler gösterilmiştir. Ulaşımdaki gelişmeler dağları daha ulaşılabilir ve daha az tehlikeli hale getirmiştir. Ayrıca bu uyanışa İngiliz aristokratlarının Avrupa'ya yaptıkları 'Grand Tour' adı verilen geziler vasıtasıyla İngilizlerin Avrupa'daki özellikle İtalya'daki resim ve peyzajla tanışmalarının da etkisi olduğu belirtilmektedir (Hussey 1927).

Onsekizinci Yüzyılda insanlar doğanın her ne kadar kontrol altında tutulması düşüncesinden vazgeçmeseler de doğanın tamamıyla kontrol altına alınması gerektiğinin yanlışlığına inanmaya başlamışlardır. Bu dönemde kentleşme ve kırsal özelemler arasında bir çekişme başlamış ve insan etkisinin baskın olduğu tercihlerin etkisi azalmıştır (Thomas 1983). Ülkenin büyük bir kısmına hakim olan geometrik bahçeler modasını

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJTASARIMINDA ‘DOĞAL’ STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEMKAZANMASININ NEDENLERİ

kaybederken artık vahşi doğanın ve dağların güzelliği görülmeye başlanmıştır. Ağaçlara da artık müdahaleden vazgeçilmiş kendi doğallıklarına bırakılmışlardır. Dolayısıyla ‘topiari’ sanatı da moda olmaktan çıkmıştır.

Doğaya karşı ortaya çıkan bu yeni anlayış ‘naturalizm’ akımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Doğanın güzelliği zamanın ünlü ressamı Poussin, Lorrain ve Rosa’nın romantik tablolarında idealleştirilmiş, ve Pope, Switzer, Bridgeman ve Kent gibi ünlü yazar ve tasarımcıların etkisiyle formal stil yerini doğal stile bırakmaya başlamıştır. Avrupa’da bahçe sanatında bir devrim yapmış olan ve ilk olarak İngiltere’de yabancı ressamın etkisinde barok stile karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu stil daha sonra tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Akımın öncüleri William Kent, Lancelot Brown ve Humphrey Repton doğal peyzaj stilini mükemmeliyetin zirvesine çıkarmışlardır (Carpenter and Walker 1990). Bu yeni akımın etkisiyle Avrupa’da birçok formal bahçe doğal stile çevrilmiştir.

3.3. Kaybolan Doğa

Onsekizinci Yüzyılın sonlarından itibaren doğanın etkin söylemi bilim olmaya başlamış (Pepper 1984) ve doğayı anlama ve yorumlama konusunda bilim felsefe ve edebiyatı geride bırakmıştır (Clarke 1993). İnsanların doğayı kontrol edebilmesi ondan faydalanabilmesi için doğanın ortaya çıkartılması gereken birçok sırları olduğu temel fikri bilimi ön plana çıkarmıştır (Wals 1994). Bu döneme ait birçok peyzaj tablosu genelde romantik içeriğe sahip olsa da temelde bilimsel açıklamaları da içermektedir. İnsanın doğa üzerindeki hakimiyeti özellikle bilim inkılabından sonra doğanın anlaşılmasını ve insanların onu manipüle etme kapasitesini artırmıştır (Pletsch 1994). 19. Yüzyılda bilimsel fikirler doğanın daha önceki doğal faydalanmadan farklı olarak mantıksal anlaşılması üzerine katkıda bulunmuştur.

Ondokuzuncu Yüzyılda endüstri inkılabına reaksiyon olarak insanların doğaya karşı davranışları yeniden değişmiş, doğa sevgisi romantik akımla birlikte tekrar ortaya çıkmış (Budiansky 1995) ve insanlar tamamen kaybolmadan doğayı koruma altına almanın gerekliliğine inanmaya başlamışlardır (Forbes 1989). Bu dönemde doğa şehir yaşamının stresinden kaçmak için bir fırsat olarak görülmüş ve birçok ülkede korunması yönünde tedbirler alınmaya başlanmıştır. Victoria döneminde William Morris, John Ruskin ve John Stuart Mill gibi filozoflar öncülüğünde ortaya çıkan doğayı olduğu gibi koruma (nature preservation) hareketi, doğayı insan müdahalesi yardımıyla koruma (nature conservation) mantığına karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Doğa koruma hareketleri içindeki baskın romantik görüş insanların doğanın insan müdahalesiyle korunması düşüncesinden (nature

conservation) daha çok doğanın olduğu gibi korunması fikrine (nature preservation) yöneltmiştir. Bu hareket 'şehirleri parklar yardımıyla geliştirme', 'yeni Bahçe şehirleri (Garden Cities) oluşturma' ve 'henüz bozulmamış bütün doğa parçalarını koruma' ya kadar bir dizi uygulamalara öncülük etmiştir (Macnaghten and Urry 1998).

Amerikan filozofları Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau and John Muir benzer fikirleri Amerika kıtasında ortaya atmış ve milli parklar fikrinin ortaya çıkmasına öncülük etmişlerdir (Ranney 1983, Green 1997). Amerika'daki doğa koruma düşüncesinin kökleri romantik akıma dayanmakla birlikte bu düşünce aynı anda insan eli değmemiş doğa parçalarını koruma hissini de yansıtmaktadır (Worster 1985, Wilson 1992). Ondokuzuncu Yüzyıl Amerika'sında vahşi doğayı sadece ekonomik ihtiyaçlar için değerli bir kaynak ve medeniyetin önünde bir engel olarak görmekten onu olduğu gibi korumaya ve azalan türleri korumaya doğru gelişen bir kavram (idea of wilderness) gelişmiştir. Bu kavram Thoreau ve Muir tarafından uygulamaya konulmuş ve milli park kavramının oluşumunda ve gönüllü doğa koruma kuruluşlarının gelişiminde etkin rol oynamıştır (Oelschlaeger 1991).

Yirminci Yüzyılda daha kapsamlı bir doğa görüşü ortaya çıkmış ve doğa üzerindeki olumsuz etkiler insanları kendi çevrelerindeki doğayı kurtarma düşüncesine yöneltmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan doğa koruma anlayışı doğayı olduğu gibi orijinal haliyle koruma yaklaşımı (preservationist movement) ile daha doğayı daha mantıklı ve etkili bir yönetimle koruma fikrini savunan faydalanmacı yaklaşım (conservationist movement) arasında değişen karışık biçimler sergilemiştir. Doğa koruma anlayışı İngiltere'de ise estetik, çevre kirliliği kontrolü ve bilimsel eksenli doğa koruma çerçevesinde yoğunlaşmış, doğa 'peyzaj' olarak, 'bilimsel çalışmaların materyali' olarak, 'tehdit altında ve korunması gereken çevre' olarak yeniden keşfedilmiştir (Lowe 1983).

Doğaya karşı davranışlardaki bu değişiklikler sonucu peyzaj stilleri de yeni bir arayış içine girmiş ve 19. Yüzyılın başlarından itibaren natüralizm akımı Avrupa'da popülaritesini kaybetmiştir. Bu yüzyılda herhangi bir stilin baskın hakimiyeti söz konusu olmamış, yüzyıl peyzaj stilleri açısından seçici ve arayış içinde olmuştur (Thacker 1979).

Ondokuzuncu Yüzyılda özellikle Victoria dönemi İngiltere'sinde tüm dünyadan getirilen yeni türlerle bitkilerin bireysel olarak değerleri ön plana çıkmış, çim alanların üzerinde tek egzotik türler ve renkli çiçek yatakları popüler hale gelmiştir (Taigel and Williamson 1993). Bahçecilik ve botanik konuları toplumun büyük bir kısmında ilgi oluşturmuş, botanik bahçelerinin ve hayvanat bahçelerinin parklara eklenmesi doğaya karşı bilimsel ilginin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır (Laurie 1979).

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJTASARIMINDA ‘DOĞAL’ STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEMKAZANMASININ NEDENLERİ

Bu yüzyılda bahçe ve çevre düzenlemelerinde formal özellikler tekrar gözükmeye başlamış naturalizm akımı etkisini kaybetmiş ve yüzyıl boyunca Avrupa’da formal stillere doğru tekrar bir geri dönüş başlamıştır. Bu geri dönüşte sanat anlayışındaki yeni felsefelerinde etkisi olmuştur. Onsekizinci Yüzyılda doğal peyzaj ve ondan esinlenen her şey sanat olarak kabul edilirken 19. Yüzyılda doğayı taklit kabul görmemiştir (Berral 1978). Bu tür yaklaşımlar Victoria döneminde John Claudius Loudon’un öncülüğünde formal bir stil olan ‘gardenesque’ stiline doğmasına neden olmuştur. Doğal stiller ise ‘Arts and Crafts Movement’ ve William Robinson’un (1870) *The Wild Garden (Vahşi Bahçe)* fikirleriyle sınırlı kalmıştır. İlk olarak Victoria döneminde yaygın bir şekilde inşa edilen şehir parkları 20. Yüzyıl başlarında da İngiltere’nin endüstri şehirlerinde çalışan kesimin rekreasyon ihtiyaçları ve insan sağlığına katkıları dolayısıyla bulunacağı inancıyla çoğunlukla formal stilde inşa edilmeye devam edilmiştir (Clouston 1984, Welch 1995).

4. DOĞAL PEYZAJ STİLİNİN 20. YÜZYILDA ÖNEM KAZANMASININ NEDENLERİ

Yirminci Yüzyılda insanların doğaya karşı davranışlarındaki yeni değişimler ve doğa koruma eksenli hareketler peyzaj tasarımı ve uygulamalarında doğal stilin bu yüzyılda yeniden önem kazanmasına neden olmuştur. Aşağıda doğal stilin 20. Yüzyılda tekrar önem kazanmasının sebepleri üzerinde durulmuştur. Pratikte bu nedenlerin nispi etkilerinin belirlenmesi güçtür fakat bunların tümü muhtemelen karşılıklı etkili ve birbirine bağlıdır.

4.1. Doğanın Günlük Yaşamdan Kaybolması

Endüstri Devrimi ve 19. Yüzyıldaki yaygın kentleşmeyle birlikte doğal alanların kentlerden kaybolması ve doğanın günlük yaşamdaki yerini kaybetmeye başlaması doğa koruma hareketlerinin başlamasına sebep olmuş ve doğal alanlara şehirlerde daha çok yer ayrılması savunulmaya başlanmıştır. Yirminci Yüzyılda kentleşmenin kırsal alanlara doğru yaygınlaşması ve modern tarımın kırsal alanları endüstriyellemesi de doğayı kentlere tekrar geri getirme hareketlerini artırmıştır. Avrupa’da İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan kentlerden kırsal kesime doğru başlayan tersine göç sonucu kentlerde terk edilen alanlar yaban hayatı için uygun yaşama ortamları oluşturmuş, aynı anda kırsal alanlarında birçok kentli için ulaşım zorlukları dolayısıyla kolay erişilir olmaktan çıkması sonucu kent insanı kentlerdeki bahçe ve açık yeşil alanları, doğa ile iç içe olma fonksiyonunu artık yerine getiremeyen kırsal alanların yerine koymaya başlamıştır (Nicholson-Lord 1987). Kırsal alanlardaki doğanın kaybediliyor olması şehirlerdeki bahçe ve yeşil alanlarda doğal peyzaj stiline olan ilgiyi artırmış, doğal alanların ve yaban hayatının şehirlerde tekrar canlandırılması birçok insan

tarafından doğa ile yeniden pozitif bir ilişkinin kurulması isteğinin yansıması ve doğanın günlük yaşamdan kaybolmasını telafisi olarak görülmüştür.

4.2. Çevre Konusunda Duyarlılığın Gelişmesi

Endüstri devrimi ve şehirleşmenin beraberinde getirdiği nüfus artışı, küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, çölleşme ve hava kirliliği gibi çevreye yönelik tehditler insanlar arasında çevre korumaya yönelik bilinçlenmeyi artırmış (McKibben 1990) ve doğal peyzajın ve doğal kaynakların korunmasına yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır. Avrupa'da 1970'lerde başlayan 'kent ekolojisi' hareketi, 1980'lerde Avrupa'da gelişen çevre bilinci, Rio Konferansı ve Local Agenda 21 halkın çevre konusunda bilincini ve çevre hareketlerine katılımını artırmıştır. Günümüzde insanlar doğal ekosistemlere yönelik tehditler konusunda bilinçlenmekte ve kentlerdeki doğa koruma hareketleri ve bu konudaki gönüllü kuruluşlar giderek yaygınlaşmaktadır. Bu bilinçlenmenin bir sonucu olarak insanlar doğal alanların kentlerde yaygınlaşmasını doğayı ve doğal kaynakları koruma yönünde bir önlem olarak görmeye başlamışlardır. İnsanların çevreye karşı tutumlarının bu şekilde değişmesinde en önemli üç etken 'kentleşme, 'çevrecilik' ve 'ekoloji' olmuştur. Bu gelişmeler peyzaj tasarım ve uygulamalarında doğal stilin yeniden ön plana çıkmasına neden olmuştur.

4.3. Yerel Ölçekte Doğal Alanlara ve Yaban Hayatına Olan İlginin Artması

1960'ların sonlarına doğru 'doğa koruma' sadece konuyla ilgili profesyonel kesimde değil toplumda da tartışılır hale gelmiş doğa korumanın azalan türlerin yanında diğer türleri de kapsamı gerektiğinin altı çizilmiştir (Mabey 1973). 1970 yılı Şubat ayında Strazburg'da düzenlenen Avrupa Koruma Konferansı'nda (European Conservation Conference) 1970 yılı 'Avrupa Koruma Yılı' (European Conservation Year) olarak ilan edilmiş ve bu çerçevede bu yıl içinde Avrupa'da bini aşkın etkinlik düzenlenmiştir (Sheail 1998). Avrupa'daki doğa koruma hareketleri ilgili otoritelerin yönlendirmesiyle değil halkın ihtiyaçları ve isteklerinden doğan bir hareket olma özelliği ile de ayrıca ilgi çekicidir (Goode 1987). Kendilerini doğadan soyutlanmış hisseden insanlar doğayı kurtarmak ve doğa ile iç içe yaşamak için önlemler almaya çalışmışlardır. Dolayısıyla gönüllü doğa koruma kuruluşları önce bölgesel ölçekte daha sonra da ülke çapında yaygınlaşmıştır (Vincent 1991). Doğal bahçe stili de amatör insanlar arasında güçlü ve sürekli bir tema olarak yaygınlaşmıştır. Yaban hayatını koruma ve yaban hayvanlarına kent yeşil alanlarında ve doğal ekosistemlerde barınma olanağı sağlamak fikri de yine son 30 yıldan bu yana yaygınlaşmıştır. Örneğin İngiltere'de toplam 325 000 üyeye sahip 150 yi aşkın şehir yaban hayatı grubu mevcuttur. Bu

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJTASARIMINDA ‘DOĞAL’ STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEMKAZANMASININ NEDENLERİ

gruplar doğa ve yaban hayatını şehirlerde koruma fikrini yaymaya çalışmış ve başarılı olmuşlardır. İnsanlar ile doğa arasında tekrar pozitif ilişkilerin kurulmasının günümüzde çevre guruplarının ortak odak noktası haline gelmesi ve kent yeşil alanlarının bu yönde kullanılması fikrinin Avrupa ve Kuzey Amerika’da oldukça yaygınlaşması kent yeşil alanlarında doğal stilin yeniden yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Goode 1995).

4.4. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Peyzaj Uygulamalarının Sosyal Açısından Yetersizliği

İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa’da barınma sorununu çözmeye amaçlı çok sayıda sadece çim alanları ve dağınık olarak bireysel ağaçların kullanıldığı yeşil alanlara sahip çok katlı toplu yerleşim yerleri yaygın olarak inşa edilmiştir. Bu tür toplu konutlar kentlerde birçok sosyal problemler doğurmuş ve burada yaşayan insanlara rekreasyonel gereksinmelerini karşılayacak ve onları tatmin edecek dış çevre mekanları sağlayamamıştır. Doğal stil 1960’lı yılların sonlarına doğru Hollanda’da kent yeşil alanlarının tasarımında savaş sonrası bu tür yerleşim yerlerinin meydana getirdiği kent peyzajına karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmış ve Avrupa’da peyzaj mimarları alternatif olarak doğal stili kentlerde yaygınlaştırmaya başlamışlardır (Ruff 1987). Örneğin İngiltere’de Peyzaj Araştırma Gurubu’nun (Landscape Research Group) 1973 yılında düzenlediği ‘Kentlerdeki Doğa’ (Nature in Cities) sempozyumundan sonra savaş sonrası peyzaj uygulamaları yaygın bir şekilde eleştirilmeye başlanmış ve kentlerde doğanın ve doğal stil peyzajın kent yeşil alanlarının planlanması, tasarımı ve yönetiminde kullanılması yeni ve alternatif bir yaklaşım olarak kabul görmüştür.

4.5. Ekolojinin Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Gelişimi

Peyzaj tasarımına ekolojik yaklaşımlar geleneksel yaklaşımlara bir alternatif olarak ortaya atılmış olup bitkisel tasarımın ve bakımın kısıtlı yapay ve pahalı uygulamaların yerine doğal ve ekolojik prensipler yardımıyla gerçekleştirilmesini öngörür (Manning 1982). Bu hareket ilhamını güzel sanatlardan değil, bilakis bilimden almıştır. Modern ekolojinin 20. Yüzyılda teorik ve uygulamalı bir bilim olarak gelişmesi çevre bilincine dolayısıyla doğal peyzaj stiline karşı önemli katkıda bulunmuştur (Howett 1998). Ekolojistler doğa koruma ile yakından ilgilenmişler ve bu konuda bilimsel anlayışa dayalı yöntemler geliştirmişlerdir. 1960’lardan bu yana ekolojik yaklaşımlar büyük ölçekteki peyzaj tasarım ve uygulamalarında önemli yer almıştır. Ian McHarg’ın (1969) *Design With Nature* adlı kitabı doğal sürecin anlaşılmasında ve insan aktivitelerinin doğa ile ahenk içinde bütünleştirilmesi konusunda bir kilometre taşı olmuştur. Peyzaj planlama ve tasarımı alanında benzer yaklaşımlar İngiltere’de (Hacket 1971) ve

Akdeniz kontekstinde de (Makhzoumi and Pungetti 1999) görülmüş ve bu konuda metot açısından bir temel oluşturulmuştur.

Bütün bu gelişmeler insanlarda doğanın kentlerde tekrar canlandırılması fikrini doğurmuş dolayısıyla da doğal peyzaj stilleri 20. Yüzyılda yeniden yaygınlaşmıştır. Yine 1970'lerden itibaren yerel yönetimler ve çeşitli gönüllü kuruluşlar şehirlerdeki doğal yeşil alanların yaygınlaştırılması ve peyzaj uygulamalarında doğal stilin kullanılması yönünde politikalar izlemişlerdir. Önceleri klasik stile önem veren yerel yönetimler özellikle 1970'lerden sonra şehirlerdeki yetkili buldukları alanlarda doğal stile de yer vermeye başlamışlardır. Kısaca 1970'lerden sonra Avrupa'da peyzaj alanındaki profesyonel kesimde doğal stile karşı yoğun bir ilgi ortaya çıkmış klasik stile verilen önem azalmıştır. Doğal stilin daha ekonomik ve sürdürülebilir peyzaj açısından daha uygun olduğu, çevre koruma ve çevre eğitimi için daha önemli olduğu ve halkın desteğine ve uygulamalara katılımına daha elverişli olduğu, ayrıca önemli bir rekreasyonel kaynak oluşturduğu konularında son yıllarda peyzaj alanında çalışan profesyonel kesim tarafından başlatılan tartışmalar ise halen artarak devam etmektedir.

5. SONUÇ

İnsan – doğa ilişkileri başlangıçtan bu yana sürekli bir değişim içinde olmuş ve bu değişimler tarih boyunca peyzaj tasarımı ve uygulamalarına da yansımıştır. Başlangıçta insanların doğaya karşı soğuk tutumları ve onu kontrol altına almaya çalışma gayretleri bahçe ve çevre tasarımlarında formal stilin ön plana çıkmasına neden olmuş, sonraları Romantizm ve Naturalizm akımlarının etkisiyle değişen ilişkiler daha pozitif bir biçim sergilemiş bunun sonucunda da peyzaj tasarımı ve uygulamalarında doğal stiller popüler hale gelmiştir. 20. Yüzyılda hızlı kentleşme ve çevre üzerinde birçok olumsuz etkenlerin doğal alanların geleceğini tehdit etmeye başlamasıyla insan – doğa ilişkileri daha değişik bir boyut kazanmış ve doğa koruma hareketleri ortaya çıkmıştır. İlişkilerdeki bu yeni boyut peyzaj tasarım ve uygulamalarında bir geçiş dönemini takiben doğal stilin Avrupa ve Kuzey Amerika'da tekrar ön plana çıkmasına neden olmuş ve stil son yüzyıl içinde peyzaj tasarım ve uygulama alanında çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunma ve doğayı şehirlerde tekrar canlandırma arayışı içinde bulunan profesyonel kesim tarafından benimsenmeye başlanmıştır.

Ülkemiz insanların doğa ile ilişkilerinin gelişimi konusu kapsamlı ve önemli bir konu olup henüz yeterince araştırılmamıştır. Konunun araştırılması ve diğer kültürdeki insanların davranışlarıyla farklarının ortaya konması büyük önem taşımaktadır. Kentlerde insanımızın doğa ile iç içe bulunma ihtiyacını sağlamaya yönelik yeterli yeşil alan oluşturma probleminin henüz çözülmediği ülkemizde doğal

İNSAN – DOĞA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE PEYZAJTASARIMINDA ‘DOĞAL’
STİLİN 20. YÜZYILDA ÖNEMKAZANMASININ NEDENLERİ

stilin peyzaj tasarımı ve uygulamalarında kullanımı konusunda da çalışmalar yetersiz olup bu konuda peyzaj araştırmacılarına önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Appleton, J. 1975. *The Experience of Landscape*. John Wiley and Sons, London.
- Berral, J. S. 1978. *The Garden: An Illustrated History*. Penguin Books, Middlesex.
- Budiansky, S. 1995. *Nature's Keepers: The New Science of Nature Management*. Weidenfeld & Nicholson, London.
- Carpenter, P. and Walker, T. D. 1990. *Plants in the Landscape*. 2nd Edition. W. H. Freeman and Company, NewYork, USA.
- Clarke, J. J. 1993. *Nature in Question, an Anthology of Ideas and Arguments*. Earthscan Publications Ltd., London.
- Clouston, B. 1984. Urban parks in crisis. *Landscape Design*, 6:12-14.
- Crowe, S. 1994. *Garden Design*. Garden Art Press, Suffolk,UK.
- Forbes, S. J. 1989. *Nature and Ecology in Landscape Design*. Unpublished M.Phil. Thesis, The University of Bristol.
- Goode, D. A. 1987. Nature in the city. *Urban Design Quarterly*, 24: 12-14.
- Goode, D. A. 1995. Designing for nature in urban parks. In: J. De Waal (Ed), *Ecological Aspect of Green Areas in Urban Environments*. Proceedings of the 1995 IFPRA World Conference, Vereniging Voor Openbaar Groen, Bruge, pp. 5.67-69.
- Green, B. 1997. Revaluating nature: Cultural Landscape Conservation. *Built Environment*, 23: 210-220.
- Hackett, B. 1971. *Landscape Planning: An Introduction to Theory and Practice*. Oriel Press, Newcastle upon Tyne.
- Howett, C. 1998. Ecological values in Twentieth-Century landscape design: a story and hermeneutics. *Landscape Journal*, 1998, Special Issue: 80-98.
- Hussey, C. 1927. *The Picturesque: Studies in a Point of View*. Putnam, London.
- Laurie, I. C. 1979. *Nature in Cities*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Lowe, P. D. 1983. Values and Institutions in the History of British Nature Conservation. In: A. Warren and F. B. Goldsmith (Eds), *Conservation in Perspective*. John Wiley and Sons, Chichester.
- Mabey, R. 1973. *The Unofficial Countryside*. Collins, London.
- Macnaghten, P. and Urry, J. 1998. *Contested Natures*. Sage Publications, London.
- Makhzoumi, J. and Pungetti, G. 1999. *Ecological Landscape Design and Planning: The Mediterranean Context*, E&FN Spon, London.
- Manning, O. 1982. Design for man and nature. *Landscape. Design*, 140: 30-32.
- Manning, O. 1991. *Landscape and Environment: Process, Problems, and Opportunities*, Introductions to Landscape. Paper No: 1 Department of Landscape, University of Sheffield.
- McHarg, I. 1969. *Design with Nature*. Doubleday, New York.
- McKibben, B. 1990. *The End of Nature*. Penguin Books, London.

- Nicholson-Lord, D. 1987. *The Greening of the Cities*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Oelschlaeger, M. 1991. *The Idea of Wilderness from Prehistory to the Age of Ecology*. Yale University Press.
- Özgüner, H. 2001. *Public and Professional Attitudes to Naturalistic Landscapes in Urban Areas*. Unpublished PhD thesis, Department of Horticulture and Landscape, The University of Reading, UK.
- Pepper, D. 1984. *The Roots of Modern Environmentalism*. Croom Helm, London.
- Pletsch, C. 1994. Humans assert sovereignty over nature. In: A. D. Baldwin, J. De Luce, and C. Pletsch, (Eds), *Beyond Preservation: Restoring and Inventing Landscapes*, University of Minnesota Press, Minneapolis, pp. 85-89.
- Preece, R. A. 1991. *Design on the Landscape*. Belhaven Press, London.
- Pryce, S. 1991. Community control of landscape management. *Planning Outlook*, 34: 75-
- Ranney, S. 1983. Working to Conserve Wild America: The Wilderness Movement in the US. In: V. Martin and M. Inglis (Eds), *Wilderness, The Way Ahead*, Findhorn Press, Scotland and Lorian Press, USA.
- Robinson, W. 1870. *The Wild Garden*. John Murray, London.
- Ruff, A. R. 1987. Holland and the ecological landscapes, 1975-1987: an appraisal of recent developments in the layout and management of urban open space in the low countries. *Urban and Regional Studies*, Vol.1, Delftse Universitaire Pers, Netherlands.
- Sheail, J. 1998. *Nature Conservation in Britain: The Formative Years*. The Stationary Office, London.
- Taigel, A. And Williamson, T. 1993. *Parks and Gardens*. B. T. Batsford, London.
- Thacker, C. 1979. *The History of Gardens*. Croom Helm, London.
- Thomas, K. 1983. *Man and the Natural World: Changing Attitudes in England 1500-1800*. Penguin Books, London.
- Tuan, Y. F. 1974. *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Vincent, S. and Marshall, R. 1991. The role of local planning authorities in urban nature conservation. *Planning, Practice and Research*, 6: 5-10.
- Wals, A. E. J. 1994. Nobody planted it, it just grew! Young adolescents' perceptions and experiences of nature in the context of urban environmental education. *Childrens' Environment*, 11: 177-193.
- Welch, D. 1995. *Managing Public Use of Parks, Open Spaces and Countryside*. Pitman Publishing in association with the Institute of Leisure and Amenity Management, London.
- Wilson, A. 1992. *The Culture of Nature, North American Landscape from Disney to the Exxon Valdez*. Blackwell, Cambridge, Massachusetts.
- Worster, D. 1985. *Nature's Economy: A history of Ecological Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge.